

Житомирський державний університет імені Івана Франка

***Вплив комп'ютерних
ігор
на агресивність
підлітків***

Курсова робота:

студентки 53 групи з/в
соціально-психологічного факультету
Джулакян Діани Давидівни

Керівник:

Шаюк А.В.

Житомир 2009

Зміст:

Введення.....2

Розділ 1

1. Проблема агресії в психології.....4

1.1 Фактори, що впливають на розвиток агресивності.....8

1.2 Мотивація агресивного поведження підлітків.....13

2. Психологічні особливості агресивного поведження підлітків.....16

2.1 Фантазія, як компонент психічного життя підлітка.....17

2.2 Дослідження впливу комп'ютерних ігор на розвиток агресивності в підлітковому віці.....20

Розділ 2

1. Організація й методи дослідження.....22

2. Аналіз проведеного дослідження.....25

2.1 Опис вибірок.....25

2.2 Інтерпретація результатів.....26

Висновки.....43

Література.....44

Введення

Актуальність. Тема насильства й агресії стає все **більш актуальною** в **суспільстві**. Нерідко агресивність у відкритій або замаскованій формі культивується в **суспільстві** як знаряддя у боротьбі за **успіх**. Цією замаскованою формою є комп'ютерні ігри. Агресивність в особистісних характеристиках підлітків формується в **основному** як форма протесту проти нерозуміння **дорослих**, через незадоволеність своїм **положенням** у **суспільстві**, що **проявляється** в **агресивній поведінці**.

Зараз **основне** зло для підлітків являється в персональних комп'ютерах нового покоління. Різноманітність ігор затягують підлітків на тривалий час.

Протягом **п'ятнадцяти** років ведеться дискусія, чи існує нерозривний причинно-наслідковий **зв'язок** між злом, **створеним** у фантазії (у грі), і злом **реальним**. Однак у психології **проблема впливу схильності** до комп'ютерних ігор на формування агресивності як властивості **особистості вивчено** не досить добре.

Мета: з'ясувати особливості впливу комп'ютерних ігор на агресивність підлітків.

Гіпотеза: комп'ютерні ігри агресивного **змісту** впливають на формування агресивності підлітків.

Завдання:

1) На основі теоретичного аналізу виявити ступінь вивчення проблеми **впливу** комп'ютерних ігор на розвиток агресивності.

2) Обґрунтувати вибір методик для діагностики агресивності.

3) Дослідити й проаналізувати відмінності в ступені агресивності між підлітками, що грають і не грають в комп'ютерні ігри.

Об'єкт дослідження: прояв агресивності у підлітків захоплених комп'ютерними іграми агресивного змісту.

Предмет дослідження: особливості агресивності у підлітків захоплених комп'ютерними іграми агресивного змісту.

Розділ 1

1. Проблема агресії в психології

Починаючи із середини 60х років тема насильства й агресії стає однією з актуальних на Заході, її навіть називають «інтригуючею»; а саме ХХ століття - «століттям занепокоєння про насильство». Аналіз новітньої психологічної й соціально-філософської літератури, що вийшла в провідних країнах Заходу 70-80р. присвяченій проблемі людини, свідчать про те, що питання пов'язані з людською агресивністю (або агресією) висувуються на перший план багатьох досліджень.

Надзвичайна складність і різноманіття форм прояву агресивності (особливо стосовно до людської поведінки) приводять до того, що на сьогоднішній день у науці відсутнє його однозначне трактування й визначення.[12]

Насамперед, агресія в якій би формі вона не проявлялася, являє собою поведінку, спрямовану на заподіяння шкоди або збитку іншій живій істоті.

Існує декілька різноманітних означень теоретичних перспектив, кожна з яких дає своє бачення сутності й джерел агресії.

Найстарша з них теорія інстинкту, розглядає агресивну поведінку як вроджену. Фрейд один з визначних прихильників цієї досить розповсюдженої точки зору, вважав, що агресія бере свій початок у вродженому й спрямованому на власного носія інстинкті смерті; по суті, агресія - це той же самий інстинкт, тільки спроектований зовні й націлений на зовнішні об'єкти.

Теоретики-Еволюціоністи вважали, що джерелом агресивної поведінки є інший вроджений механізм: інстинкт боротьби, властивий тварині, включаючи й людину.

Людина генетично запрограмована на здійснення насильницьких дій, доводить Р.Ардри, вона неспроможна боротися проти інстинктів власної природи, які неминуче приводять її до соціальних конфліктів і боротьби.

Людина в розвитку своєї свідомості й буття настільки далеко відійшла від тваринного світу, що поширювати закономірності останнього на людську поведінку, її мотиви й механізми з наукового погляду абсолютно безперспективні. Різні суспільні форми діяльності людини детерміновані аж ніяк не її біологічною сутністю. Але здійснюються насамперед за законами суспільної праці, законам розвитку певного способу виробництва. Володіючи специфічною й унікальною в природі здатністю свідомо робити знаряддя праці й цілеспрямовано використовувати їх у своєму впливі на навколишній світ, наявністю другої сигнальної системи й пов'язаною з нею членороздільною мовою, людина виступає насамперед як суб'єкт праці, мислення, волі й спілкування. Корінь всіх проявів насильства варто шукати не в матеріальних благах, а в індивідуальній психології людей, у суб'єктивному світі особистості.[16]

Теорії спонукання припускають, що джерелом агресії є у першу чергу, викликаний зовнішніми причинами, спонукання заподіяти шкоди іншим. Найбільшим впливом серед теорій цього напрямку користується теорія фрустрації агресії, запропонована кілька десятиліть назад Доллардом і його колегами. Відповідно до цієї теорії, у індивіда, що пережив фрустрацію, виникає

спонукання до агресії. У деяких випадках агресивна поведінка сприймає якись зовнішні перешкоди або придушується страхом покарання. Однак і в цьому випадку спонукання залишається й може привести до агресивних дій, хоча при цьому вони будуть націлені не на широго фрустратора, а на інші об'єкти, стосовно яких агресивні дії можуть відбуватися безперешкодно й безпокарано. Це загальне положення агресії було розширене й переглянуто Міллером, що висунув систематизовану модель, що пояснює появу цього феномена. Автор запропонував те, що вибір агресором жертви в значній мірі обумовлений трьома факторами:

- 1) силою спонукання до агресії;
- 2) силою факторів, що гальмують дану поведінку;
- 3) подібністю кожної потенційної жертви з фактором фрустратора.

Бар'єри, що стримують агресію, зникають швидше, ніж спонукання до подібної поведінки, у міру збільшення подібності із фрустрованим агентом. Таким чином, модель пророкує. Зміщена агресія найбільш ймовірно буде направлена на ті мішені, у відношенні яких сила гальмування є незначною, але в яких відносно висока стимульна подібність із фрустратором.

Когнітивні моделі розглядають емоційні й когнітивні процеси, що лежать в основі цього типу поведінки. Відповідно до теорій даного напрямку, характер осмислення або інтерпретації індивідом інших дій, наприклад, як загрозливих або провокаційних, виявляє визначальну увагу на його почуття й поведінку. У свою чергу ступінь емоційного порушення або негативної афектації, пережитої індивідом, впливає на когнітивні процеси. Відповідно до теорій соціального учіння, глибоке

розуміння агресії може бути **досягнуте** тільки при **пильній увазі**:

- 1) на те, **яким** шляхом агресивна модель **поведінки** була засвоєна;
- 2) на фактори, що провокують її появу;
- 3) на умови, що сприяють закріпленню даної моделі **поведінки**.

Агресивні реакції засвоюються й підтримуються шляхом особистої участі в ситуаціях появи агресії, так само в результаті пасивного спостереження проявів агресії. Теорії **соціального учіння** **затверджують**, що агресія з'являється тільки у відповідних соціальних умовах, тобто теорії цього **напрямку** більш оптимістично **ставляться** до можливості запобігання агресії або взяття її під контроль.[1]

1.1. Фактори, що впливають на розвиток агресивності

Теорія соціального учіння розглядає агресію як соціальну поведінку, що включає в себе дії, «за якими стоять складні навички, які потребують всебічного учіння». Наприклад, щоб здійснити агресивну дію, потрібно знати, як користуватися знаряддям, які рухи при фізичному контакті будуть хворобливими для жертви. Оскільки ці знання не даються при народженні, люди повинні навчитися поводитися агресивно.

Ситуативні фактори, що змушують індивіда в більшому або меншому ступені усвідомлювати самого себе, можуть служити зовнішніми детермінантами агресивної поведінки. Самосвідомість відноситься до станів, у яких увага зосереджена на власних установках, цінностях і інших характеристиках особистості.

Безліч ситуацій, особливо в яких висока ймовірність залишитися анонімним або можливість уникнути персональної відповідальності, можуть погіршувати здатність до усвідомлення самого себе й підсилювати агресивність. Навпроти, загострення самосвідомості може послабляти агресію.

Пентис-данн і Роджерс висунули теорію диференціального самоусвідомлення, щоб пояснити, яким шляхом процес самоусвідомлення пов'язаний з поведінкою, особливо з агресивною. Вони запевняють в тому, що є два класи змінних самоусвідомлення, що послабляють процес, і вони пов'язані з різними компонентами самосвідомості. Посилання, що викликають почуття відповідальності, - це не аспекти ситуації, які дають можливість індивідові стати менш пізнавальним, тим самим редукуючи суспільну свідомість - компонент

сомосвідомості пов'язаний з бажанням вплинути на оточуючих іншими словами. Якщо людина має відносну анонімність, вона може вибрати модель непристойної **поведінки**, оскільки їй навряд чи **загрожує** відповідальність за ці дії. У цьому випадку індивід розгальмовується.

Модифікатори **уваги** послабляють **особисте** самоусвідомлення - компонентів самоусвідомлення, пов'язаних із зосередженням на власних внутрішніх відчуттях і думках. Наприклад, сильне **порушення** або **змінний стан** свідомості, а також «занурення з головою» у групову діяльність можуть **відволікти увага** у індивіда від його внутрішнього **світу**. Тоді про нього **говорять**, що він **деіндивідуалізований** і не може звернутися до своїх внутрішніх норм, щоб оцінити й змінити свою **поведінку**.

На частоту й **силу** агресивних дій **адресованих** конкретній людині, може сильно вплинути ступінь асоціації даної персони з неприємними подіями, що в минулому або **сьогодні викликало б роздратування**. Відповідно до теорії **когнітивних неасоціацій**, «те, як люди реагують на прочитане, почуте або побачене залежить в **основному** від їхньої інтерпретації цього повідомлення, ідей, **закладених у ній**». **Побачене** в засобах масової інформації насильство може розбудити відповідні думки й ідеї. Ці думки потім можуть «актуалізувати конкретні емоції й навіть специфічні тенденції **поведінки**».

У своєму перегляді літератури по проблемі короткочасного впливу сцен насильства в **масс-медія Берковитц** виділив наступні фактори, що впливають на ймовірність того, що насильство в **масс-медія** буде сприяти агресії:

- 1) Побачене здається **спостерігачеві виявлення** агресії - «агресія присутня в думках глядача, і кіно їх не будить, якщо глядач не **вважає** агресією те, що бачить».
- 2) Глядач ототожнює себе **з** агресором, «у глядача, що ототожнює себе **з** агресором з фільму, будуть.. виникати уявні **образи**, тим **самим** підштовхуючи **його** до агресії».
- 3) Потенційний об'єкт агресії асоціюється **з** жертвою агресії у фільмі - як це мало місце в деяких дослідженнях **Берковитца**.
- 4) Спостереджувані події повинні виглядати «реальними» і бути захоплюючими - глядач «особливо схильний піддаватися **впливу**, коли захоплений сюжетом і **представляє**, що **сам** поводить аналогічним **чином**».

Все більше число даних свідчать про те, що риси характеру, що **спричиняються** **схильність** до агресії, **самі** по собі є досить **стійкими**. Часто **вважається**, що страх - особливо страх покарання - може сприяти придушенню агресії. Якщо страх або тривога стримують агресію, цілком розумно припустити, що люди, схильні до подібних реакцій. Ті, які найбільш гостро відчують **небезпеку**, - найчастіше **проявляють** меншу агресивність: інакше кажучи, індивіди **з** високим рівнем тривожності мають тенденцію очікувати покарання або, принаймні, соціального несхвалення за свою участь у виступах проти інших, коли провокація постійно **підсилюється**. Навіть ті індивіди **з** високим рівнем тривожності починають поступово зустрічати агресію **контрагресією**. У багатьох випадках ситуаційні **фактори**, схоже, здатні затьмарювати навіть яскраві індивідуальні **якості**. У результаті за певних умов навіть самі лагідні, самі **м'які** у **звичайному** житті **особи** **проявляють** агресивність, а **найбільш** вороже **настроєні**, самі **запальні** - утримуються від **неї**.

На зниження рівня агресії впливає тривожність, яка виникла через можливість бути **покараним** або **одержати** несхвалення з боку **суспільства**. Оскільки **особи**, які зацікавлені в **соціальному** схваленні, небайдужі до суджень і критики з боку інших, свідчить про те, що тривога саме цього типу тісно пов'язана з агресією.

Атрибути щодо наміру інших найчастіше відіграють важливу роль в агресії. **Схильність** приписувати недобррозичливість і інші наміри іншим **особам**, навіть якщо цього насправді немає, є важливою рисою, що може **привести** індивідів до **більш** агресивного **зіткненням з** іншими.[1]

Контроль над агресивними імпульсами й непряме їхнє **вираження**, не є вродженими: вони є результатом **вчення**.

Процес **учіння** контролювати свої агресивні наміри або виражати **їх** у формі прийнятних у рамках даної цивілізації називається соціалізацією агресії.

Очевидно, людина не перестає бути **агресивною** досягши зрілості. Однак у результаті соціалізації багато з людей навчаються контролювати свої агресивні імпульси, що необхідно для життя в **суспільстві**. Інші індивіди **залишаються досить** агресивними, але вчать **проявляти** агресію більш тонко, через словесні образи, **схований** примус, завуальовані вимоги.

У **соціалізованій** агресії присутні два фактори:

1. **поблажливість**
2. **суворість** покарання батьком агресивної поведінеи дитини.

Суворе покарання, викликає у **дитині** ворожість, і таким чином, подальшу агресивність. Крім того, схильний до застосування покарань батько, хоча й ненавмисно, подає **дитині** приклад агресивної **поведінки**; **дитина** звикає до **того**, що агресія є

нормальний **шлях** подолання фрустрації. Суворість батька, якщо вона послідовна й досить **чутлива** для **дитини**, може **привести** до придушення агресивних імпульсів у присутності батька, але виходячи з дому дитина буде поводитися агресивно.

Кілька досліджень, **проведених Капрарой** і його колегами, показали, що від індивідуальних **розходжень** дійсно залежить **сила** й імовірність прояву **агресії**.

Прості спостереження показують, що деякі люди **з** незвичайною злістю й агресією відповідають навіть на самі слабкі провокації.

Дратівливість - **стійка** тенденція ображатися навіть на мінімальну провокацію. Інша особистісна характеристика - емоційна чутливість - **стійка** тенденція, властива деяким індивідам відчувати себе некомпетентними й **випробовувати дистрес** у відповідь на самі помірні фрустрації.

Впевненість індивідів у своїй **здатності** впливати на власну долю може бути додатковим особистісним фактором, що має **відношення** до агресії в багатьох ситуаціях. Якщо створити умови, при яких люди не будуть відчувати взаємозв'язок між своєю **поведінкою** і його результатами, вони можуть **відчути** себе **неспроможними** й будуть страждати від зниження мотивації й зменшення кількості дій. Люди **випробовуючи** почуття сорому, найчастіше також відчують гнів і ворожість: вони зляться на **самих** себе, що своєю **поведінкою** **змушують** себе сумніватися у власній гідності. Такі почуття потім **переадресовуються** тому, з чиєї вини **виник** сором.

Оскільки й провина й сором пускають у хід механізм і негативні реакції - «погану **поведінку**», можна припустити, що **зв'язок** між соромом і агресією може прямо залежати від ступеня несхвалення **свого власного «Я»**. Інакше кажучи, саме тенденція соромливих

людей бити по своєму власному «Я» лежить в основі їхньої високої **схильності** до агресії.

1.2. Мотивація агресивної **поведінки** підлітків.

Все починається з виникнення **конфліктної** (при спілкуванні) ситуації, що грає роль зовнішнього стимулу. Так, для виникнення **конфліктної** ситуації необхідно, щоб **зіткнення** думок, бажань, інтересів, цілей людей, що спілкуються, по-перше, були усвідомлені суб'єктами як такими; по-друге необхідно, щоб суб'єкти спілкування не захотіли піти на компроміс, і по-третє, щоб між ними **виникла неприязнь у відносинах** - ворожість.

Потрібні **певні** провокуючі умови, у якості яких можуть виступати як зовнішні об'єкти (**поведінка** опонента, тиск з боку інших людей), так і **певні** риси суб'єкта: вразливість, запальність, зарозумілість, «йоржистість» (що **характерезує** його «збудливість», «**конфліктність**»), підозрілість. Вони створюють схильність суб'єкта до виникнення конфлікту. Найбільший внесок в агресивність поведінки вносять запальність, вразливість.[8]

Крім «збудливості» на виникнення агресивної **поведінки**, як показав **Реан** А.А., впливає й така особливість **особистості** (характеру), як «демонстративність». Демонстративна **особистість** постійно прагне вразити **інших**, **звернути** на себе **увагу**. [11]

Шляхтина О.О. показала залежність рівня агресивності від соціального статусу підлітків. Найбільш високий її рівень спостерігається у лідерів і «**знедолених**». У першому випадку агресивність **поведінки** викликається бажанням захистити або

зміцнити своє лідерство, а в **другому** - незадоволеністю своїм **положенням**. [17]

Виникнення конфлікту може залежати й від партнера по **спілкуванню**, що **проявляє** стосовно суб'єкта вербальну або фізичну агресію. Все це викликає в суб'єкта **певні** негативні **стани** - образу, злість, обурення, гнів, лють, з **появою** яких і починається формування мотиву агресивної поведінки. Переживання цих **станів** приводить до виникнення потреби суб'єкта спілкування усунути **психічну напругу**, розрядити **його**. Ця потреба **веде** до формування поки що абстрактної **мети**: що треба зробити, щоб задовольнити виникаюче бажання покарати кривдника, усунути його як джерело конфлікту.

Виникнення наміру покарати, **помститися**, **веде** до **пошуку** конкретного **шляху** й **засобу** досягнення наміченої абстрактної **мети**. З цього моменту починається друга стадія формування мотиву агресивної **поведінки**, суб'єкт розглядає конкретні агресивні дії, вибір яких залежить від оцінки ситуації і його можливостей, **відношення** до джерела конфлікту. Пропустивши всі ці способи через «внутрішній фільтр», суб'єкт переходить до третьої стадії формування мотиву агресивної **поведінки**: формуванню **наміру** здійснити конкретну агресивну дію по **відношенню** того або іншого об'єкта. На цій стадії здійснюється вибір конкретної агресивної дії, тобто приймається **рішення**. На **цьому** процес формування мотиву агресивної **поведінки** закінчується. Його підсумком є **утворення** складного психологічного комплексу, у **який** входить потреба **особистості** відреагувати на конфліктну ситуацію. Таким чином, у суб'єкта з'являється обґрунтування агресивної поведінки, що пояснює,

чому він прийшов до розуміння необхідності такої поведінки (що спонукало), що він **хоче** досягти (яка **мета**).[8]

2. Психологічні особливості агресивної поведінки підлітків

Одним із самих складних періодів в онтогенезі людини є підлітковий вік. У цей період не тільки **відбувається** корінна перебудова раніше сформованих психологічних структур, але виникають нові **утворення**, зіставляються основи свідомої поведінки, вимальовується **загальна** спрямованість у формуванні моральних **подань** і соціальних **установок**. Нерідко агресивність у відкритій або замаскованій формі культивується в **суспільстві** як знаряддя в боротьбі за **успіх**.

Проявам агресивності сприяє неправильний підхід до виховання, **здійснюваного** різними інститутами соціалізації, у тому числі не тільки **родиною**, школою, але й засобами масової інформації.

Агресивність в особистісних характеристиках підлітків формується в **основному** як форма протесту проти нерозуміння **дорослих**, через незадоволення своїм **положенням** у **суспільстві**, що **проявляється** у **відповідній поведінці**. Разом з тим на розвиток агресивності підлітка можуть впливати природні особливості його темпераменту, наприклад збудливість і **сила** емоцій, що сприяють формуванню таких рис характеру, як запальність, дратівливість, невміння стримувати себе. Природно, що в стані фрустрації підліток шукає вихід у бійці, **лайці**.

Сучасний підліток **живе** у світі, **складному** по своєму **сенсу** й тенденціям соціалізації. Це пов'язане з типом і ритмом техніко-

технологічних перетворень, що пред'являють до зростаючих людей нові вимоги. Підлітки найбільше страждають від нестабільності соціальної, економічної й моральної ситуації в країні, **втративши** сьогодні необхідну орієнтацію в цінностях і ідеалах, - старі зруйновані, нові - не створені. Підлітки **вважають**, що більшість дорослих звичайно **говорять** неправду, що «зараз **кожний живе** для себе, намагається якось викрутитися, обдурити **іншого**. В цілому сьогодні в **нашому суспільстві** є серйозний дефіцит позитивного впливу на зростаючих дітей. **Відбувається** «деформація» **родини**, що не виконує такі важливі функції, як формування **в** дітей почуття психологічного комфорту, захищеності. В результаті для багатьох підлітків характерна нерозвиненість моральних **подань**, споживча орієнтація, емоційна брутальність, агресивний спосіб самоствердження, що **зв'язано**, зокрема, **з** підвищеною роздратованістю. Слід зазначити, що для багатьох підлітків типовим є навмисне наслідування **певним** манерам як конкретних людей, так і тим стереотипам які пропонуються різними **засобами** інформації. Звідси достаток бойовиків, детективів і т.д.

Розбіжність між прагненнями підлітка зв'язаності з усвідомленням своїх можливостей і **положенням дитини, залежного** від волі **дорослого**, викликає істотне **поглиблення** кризи самооцінки інтенсифікуючи **квазіпотреби, квазіінтереси** **підростаючої дитини**. У міру її дорослішання змінюється характер і особливості **бачення** себе, сприйняття **оточуючих**, змінюються мотиви й ступінь їхньої адекватності **суспільним** потребам.[13]

2.1. Фантазія як компонент психічного життя підлітка

У зарубіжній літературі сутність і функції мрії розглядаються із психоаналітичних і бихевіористичних позицій як заміщення реальної дії, поведінки, як спосіб піти від реальності, що пов'язано із занадто більшим ризиком або працею.

Фешбах С. показав, що після «агресивних» мрій реальна агресивність зменшується. Таким чином, у західній психології мрія розуміється як спосіб розрядки виниклої потребами напруги, як квазізадоволення потреби.[8]

Мрія завжди проявляється в уяві, народжуючи образи бажаного майбутнього; вона має яскраве емоційне забарвлення; вона усвідомлена й міцно закріплена в особистості, тобто має стійкість. Додонов Б.І. виділяє мрію-гру, характерну для дітей і підлітків, у яких предмет бажань часто буває настільки нереальним, що його недосяжність усвідомлюють навіть самі мрійники (по суті, мова йде про фантазію). Найчастіше діти й підлітки прибігають до таких мрій заради самозаспокоєння або «самотішення».[6]

Фантазії - невід'ємний атрибутивний компонент психічного життя дитини й підлітка. Якщо для дитини уява практично невід'ємна від гри, будується цілком з реальних елементів, вичерпнутих з найближчого оточення, то для підлітка процес інтелектуалізації уяви, його фантазія стає більш абстрактною й творчою. Фантазія підлітка йде від конкретного наочного образу, через абстрагування до уявлюваного образу.

На думку Виготського, саме для підлітка характерний період від пасивного й наслідувального фантазування дитини до активної й

наслідувальної фантазії. Він думав, що самою істотною рисою фантазії в перехідному віці є її роздвоєння на суб'єктивну й об'єктивну уяву. **Перше** - продукт гормональної перебудови, що почалося інтенсивно, **друге** - використання як будівельний матеріал зовнішніх вражень.

Сучасні **подання** про значення фантазії **розпочав Фрейд у своїй гіпотезі**, відповідно до якої у фантазіях реалізуються наші таємні бажання. Фрейд **вважав**, що в основі подібних бажань лежать два **основних** феномени – агресії й сексуальності, якщо вони не задовольняються в реальності, то їхня енергія переноситься в **світ фантазій**, **наповнюючи** її агресивними й сексуальними **образами**.

Дві сторони фантазії:

1. **релаксаційна**, **спрямована** на злиття сексуальної й агресивної напруги.
2. регресивна, замикає індивіда в рамках фантастичного **світу**, що сприймається **ним** як особливим **образом** реальності. **Справжня** реальність редукується через неможливість індивіда задовольняти свої базові потреби. Подібний **підхід** у таку реальність не **знімає** сексуальної й агресивної напруги, а лише **переводить** її в деструктивну площину (**гетеро-** і **аутоагресію**).

Світ фантазій підлітка - це світ таємно виношуваних грандіозних планів, пульсуючих сексуальних бажань, амбівалентних почуттів і переживань. Дисбаланс фізичного, психологічного й духовного розвитку накладає помітний відбиток на уяву підлітка, який **структурується** навколо нових цінностей - своєї вікової групи й **своєї** Я-Концепції. Спрямованість руйнівної злості й агресії на близьких людей, причому без досить мотивованого **приводу**, являє собою свого роду феномен «самозаперечення», оскільки

такі дії підлітка **спрямовані** на розрив кровних **зв'язків** - життєвої основи його існування.[10].

Все це знаходить висвітлення у фантазіях підлітків. У них зустрічаються значно більше агресивних **образів** ніж у фантазіях дітей.

«Матеріалом» для агресивного фантазування **служать психотравмуючі** ситуації, які в пубертатній фазі ускладнені гормональною революцією й активним процесом **саморозвитку особистості**. Саме в цей часовий період підліток найбільше **схильний** до **макро-** і **мікро-** **навколишніми** впливами, які сприймаються далеко не адекватно. Підліток постійно **перебуває** в стані внутрішньої напруженості в стресових умовах. Все це унікальний **засіб** інтроспекції, можливість до безмежних масштабів розширювати простір для психофізіологічного експериментування, що у **реальному** житті пов'язане із **чіткими** обмеженнями й заборонами.

У фантазіях підлітка **відбивається** прагнення до усунення лідера **тієї** референтної групи, що найбільш значима для нього, з метою **усунення колишнього** лідера або ж прагнення до **зміцнення** свого соціального статусу в групі, придбання відсутніх особистісних якостей **з** одночасною помстою **тим** членам групи, які відкрито або приховано принижували підлітка.[7]

У фантазуваннях є небезпечна **сторона**: несвідоме пізнання в чужій фантазії свого власного витиснутого бажання може послужити спокусою для його актуалізації, тому, що при порушенні рівноваги між реальністю й фантазією здається, що переборюється **границя**, за **якої** бажання стає всемогутнім. Тоді фантазії можуть все **більше** й **більше** **володіти** людиною, принаймні, це буде виглядати так зі сторони, хоча **сама людина**

може **вважати**, що його фантазії і є **справжня** реальність. Або ж незалежно від його волі будуть повторюватися **певні** фантазії або фантастичні структури, як це, наприклад, буває у випадку так званої **ігроманії**. Зрештою людина **втрачає здатність жити** нормальним людським життям.[2]

2.2. Дослідження впливу комп'ютерних ігор на розвиток агресивності в підлітковому віці

Тільки на початку 70-х років **стурбоване** благом дітей суспільство і окремі батьки й вихователі почали **проявляти** занепокоєння із приводу ігор, зв'язаних з війною. Потім **увагу підлітків залучили** до себе ігрові зали в яких **установлені** автомати з **бойовими** іграми. Зараз же **основне** зло для підлітків бачать у відеоіграх у війну на персональних комп'ютерах.

J. U.Rogge (1984 р.) **вважає**, що захоплення **бойовими** іграшками й відеоіграми неодмінно **приведе** до перетворення **всього** цього в життя.

H.Selg (1983 р.) «шкідливий вплив не був доведений, хоча його не можна **повністю** виключити. Не вистачає методично бездоганних досліджень, що **стосуються** впливу відеоігор на дітей і підлітків. Необхідність, наприклад, багаторічних дослідження».[2]

Захоплення підлітків відеопродукцією комп'ютерними іграми, насиченими сценами насильства має на думку **Завражина С.А.** і нормативне значення. По-перше, процес співпереживання **побаченого** супроводжується спонтанною розрядкою накопиченої агресивності, глибинних несвідомих страхів і тривог, що супроводжують реальне життя підлітка. По-друге, бажання

побачити на екрані й переживати ще раз у фантазій сцени насильства є не чим іншим, як одним із сучасних способів перевірки на міцність Я-Концепції, що формується, що повинна «тримати удар» виробляючи опірність, що допомагає підлітку відповідати стандартам підліткової популяції в цілому.

І все-таки сцени відеонасильства й виникаючі на цьому ґрунті агресивні фантазії представляють для підлітка й суспільства реальну небезпеку, що полягає не стільки в можливості їхньої оперативної реалізації, скільки в поступовому формуванні у підлітка установок на їхнє раціональне використання як універсальний інструмент для дозволу власних проблем і спонтанно виникаючих бажань.[7]

Бютнер вважає, що відеоігри у війну являють собою провокацію, пропонуючи одночасно й свій сценарій безмежних можливостей. Ці безмежні можливості проявляються не тільки в тому, що той, хто грає переміщається в далекі далечині космічного простору, але й у свідомості ілюзій всемогутності. Почуття безмежної сили й відсутності реальних наслідків руйнуючих фантазій можуть перегукуватися із прагненням дорослих все контролювати.

Ігрова ситуація відображає боротьбу, що відбувається у внутрішньому світі того, хто грає - внутрішнє роздвоєння, що доходить часом до виникнення божевільних ідей.

Міллер А. (1980 р.) вважає, що навіть самий детальний аналіз біографії не зможе повністю розкрити взаємозв'язку між індивідуальною долею й насильством у суспільстві.[2]

Розділ 2 Практична частина

1. Організація й методи дослідження

Дане дослідження **проводилося** в січні 2009 року в загальноосвітній школі. Заповнення **опитувальників** здійснювалося на добровільній основі.

У дослідженні брали участь підлітки 13- 17 років (8 і 10 класи).

Були запропоновані **опитувальники**, **призначені** для вивчення постійного рівня агресивності.

1). «**Опитувальник** агресивності» **Басса-Дарки**. **Басс** спочатку провів розмежування між ворожістю й агресією. Ворожість є вербальна реакція, яку супроводжують негативні почуття й негативна оцінка людей і подій. Якщо **вроджені** реакції **вербалізуються**, вони приймають форму зневажливих зауважень або негативних висловлювань. **Басс визначив** агресію як реакцію, що **містить** стимули, **здатні** заподіяти **шкоду** іншій **особі**. Подальші **дослідження** він **проводив**, пропонуючи виділити підкласи у **агресивній поведінці**. **Пропозиція** про необхідність враховувати при **вимірі** існування **декількох** різних структур ґрунтувалася на класифікаційній схемі, у якій відрізняються агресія й ворожість, причому агресивна **поведінка** підрозділяється на пряму й непряму, а також на активну й пасивну.

Дослідники запропонували 75 питань, **з** якими можна погодитися чи ні.

Індекси різних форм агресивних і ворожих реакцій **визначаються** підсумовуванням отриманих відповідей. Фізична агресія, непряма

агресія, роздратування й вербальна агресія разом утворюють сумарний індекс агресивних реакцій, а образа й підозрілість - індекс ворожості;

Ворожість - загальна негативна, недовірлива позиція стосовно оточуючих;

Агресія - активна зовнішня реакція стосовно конкретних осіб.

Опитувальник виділяє наступні форми агресивних і ворожих реакцій:

1. Фізична агресія (напад) - використання фізичної сили проти іншої особи.
2. Непряма агресія - агресія спрямована на іншу особу (плітки, злісні жарти), а також агресія, що ні на кого не спрямована (вибухи люті, топання ногами, биття кулаками по столі й т.д.)
3. Роздратування - готовність до прояву при найменшому порушенні запальності, різкості, брутальності.
4. Негативізм - опозиційні реакції, спрямовані проти авторитету й керівництва (від пасивного опору до активної боротьби проти сталих законів і правил).
5. Образа- заздрість і ненависть до навколишнього, обумовленим почуттям гіркоти, гніву на увесь світ за дійсні або мимі страждання.
6. Підозрілість - недовіра й обережність стосовно людей, засновані на переконанні, що оточуючі мають намір заподіяти шкоду.
7. Вербальна агресія - вираження негативних почуттів через форму (сварки, лайка), так і через зміст словесних відповідей (докори, погрози, прокляття, глузування).

8. Каяття **совісті**, почуття провини – виражають стримуючий вплив почуття провини й **прояву** форм **поведінки**, які звичайно забороняються (нормами **суспільства**), ступінь переконаності **людини** в **тому**, що вона є поганою людиною, що **робить** неправильні вчинки.

2). **Опитувальник** Бойко В.В. «Я агресивний чи ні?» пропонує виявлення агресивних тенденцій **особистості** шляхом відповідей «так» або «ні» на пропоновані судження.

Опитувальник дозволяє вивести «індекс агресії» з **обліком** 11 параметрів, **кожний** з яких оцінюється окремо. По сумі балів оцінюється рівень агресії; *низький* свідчить про не щирість, про прагнення відповідати соціальній нормі. Такі показання зустрічаються **у** людей **зі** зниженою самокритичністю й завищеними домаганнями. *Невисокий рівень* агресії **відзначається** в більшості **опитуваних**. Він звичайно обумовлений спонтанною агресією й сполучений з невмінням **переключати** агресію на діяльність або неживі об'єкти. *Середній рівень* агресії виражається в спонтанності, деякій анонімності й слабкій **здатності** до гальмування. *Підвищений рівень* агресії, до атрибута середнього рівня додаються показники розплати, провокації. *Дуже високий рівень* агресії пов'язаний з одержанням задоволення від агресії, провокацією агресії **у оточуючих**.

3). Тест «Самооцінка психічних **станів**» по **Айзенку** дозволяє виміряти ступінь і характер **адаптації**. У **відносинах** з однолітками й дорослими **дезадаптована** людина **проявляє** підвищену дратівливість, брутальність або **відторгненість**.

Тест пропонує опис різних психічних **станів**. Випробуваний повинен оцінити **стан**, що частіше йому властивий, або який йому

не підходить. Тест містить 40 описів, розділених на 4 групи: тривожність, фрустрація, агресивність і ригідність. По кожній групі підраховуються бали й оцінюються по шкалах для кожної групи окремо.

4). Тест на навіювання Клаучека С.В., Деларю В.В. складається з 20 тверджень на які відповідає випробуваний, що властиве йому чи ні. Потім відповіді звіряються із ключем, підраховуються збіги. Потім по формулі вираховується певне значення, визначається рівень сугестивності.

2. Аналіз проведеного дослідження

2.1. Опис вибірок випробуваних

Порівнювалися результати наступних груп випробуваних:

Вибірка 1

Підлітки 13 - 15 років, що грають в комп'ютерні ігри;

Вибірка 2

Підлітки 13 – 15 років, що не грають в комп'ютерні ігри.

Вибірка 3

Підлітки 16 - 17 років, що грають в комп'ютерні ігри.

Вибірка 4

Підлітки 16 – 17 років, що не грають в комп'ютерні ігри.

19	2.96	Розплата за агресію
20	21.15	Підсумок
21	9.31	Тривожність
22	9.46	Фрустрація
23	9.85	Агресивність
24	10.62	Ригідність
25	49.68	навіювання

Вибірка 2

короткі статистики таб. 2

№	значення	Інтерпретація
1	4.62	Фізична агресія
2	4.00	Непряма агресія
3	5.03	Роздратування
4	2.62	Негативізм
5	4.48	Образа
6	5.59	Підозрілість
7	6.90	Вербальна агресія
8	6.14	Каяття совісті , почуття провини
9	1.93	Спонтанність агресії
10	1.07	Нездатність гальмувати агресію
11	2.79	Невміння перемикати агресію на діяльність або неживі об'єкти
12	0.55	Анонімна агресія
13	1.93	Провокація агресії в оточуючих
14	3.24	Схильність до відбитої агресії
15	2.66	Аутоагресія
16	0.9	Ритуалізація агресії
17	0.76	Схильність заражатися агресією юрби

18	1.03	Задоволення від агресії
19	2.52	Розплата за агресію
20	19.34	Підсумок
21	8.86	Тривожність
22	8.59	Фрустрація
23	8.62	Агресивність
24	9.62	ригідність
25	49.34	нвіювання

Вибірка 3

короткі статистики таб.3

№	значення	Інтерпретація
1	6.40	Фізична агресія
2	4.35	Непряма агресія
3	5.35.	Роздратування
4	2.70	Негативізм
5	4.35	Образа
6	4.85	Підозрілість
7	6.70	Вербальна агресія
8	5.70	Каяття совісті , почуття провини
9	1.75	Спонтанність агресії
10	1.40	Нездатність гальмувати агресію
11	2.70	Невміння перемикати агресію на діяльність або неживі об'єкти
12	1.15	Анонімна агресія
13	2.65	Провокація агресії в оточучих
14	3.15	Схильність до відбитої агресії
15	2.05	Аутоагресія
16	1.00	Ритуалізація агресії

17	1.10	Схильність заражатися агресією юрби
18	1.55	Задоволення від агресії
19	2.10	Розплата за агресію
20	20.75	Підсумок
21	8.40	Тривожність
22	8.55	Фрустрація
23	10.7	Агресивність
24	10.6	Ригідність
25	49.45	навіювання

Вибірка 4

короткі статистики таб.4

№	значення	Інтерпретація
1	5.64	Фізична агресія
2	4.84	Непряма агресія
3	5.4	Роздратування
4	2.84	Негативізм
5	4.82	Образа
6	5.56	Підозрілість
7	8.36	Вербальна агресія
8	5.6	Каяття совісті, почуття провини.
9	1.92	Спонтанність агресії
10	1.2	Нездатність гальмувати агресію
11	3.04	Невміння перемикаєти агресію на діяльність або неживі об'єкти
12	0.84	Анонімна агресія
13	2.04	Провокація агресії в оточуючих
14	3.6	Схильність до відбитої агресії
15	2.12	Аутоагресія

16	1.12	Ритуалізація агресії
17	0.8	Схильність заражатися агресією юрби
18	1.88	Задоволення від агресії
19	2.52	Розплата за агресію
20	21.24	Підсумок
21	8.08	Тривожність
22	7.4	Фрустрація
23	9.8	Агресивність
24	8.76	Ригідність
25	49.28	навіювання

Вірогідність виявлених розходжень у вибірках 1 і 2 показаний у таблиці 5.

Достовірні розходження в показниках агресивності між вибірками випробуваних 1 і 2

таб. 5

№	значення	Інтерпретація
17	2.373 *	Схильність заражатися агресією юрби
25	2.048 *	Навіювання

Примітка: 2.005(p=0.05) 2.670 (p=0.01) 3.480 (p=0.001)

Підлітки 13- 15 років, що грають в комп'ютерні ігри відрізняються від своїх однолітків, що не грають в комп'ютерні ігри підвищеною схильністю заражатися агресією юрби й навіюванням.

Порівняння даних дослідження **вибірки 1 і 3** показав, що **розходжень** немає. Тобто підлітки 13-15 і 16-17 років граючі в комп'ютерні ігри по показниках агресивності не **відрізняються**.

Вірогідність виявлених **розходжень** у **вибірках 1 і 4** показаний у **таблиці 6**.

Достовірні **розходження** в показниках агресивності між **вибірками випробуваних 1 і 4** **таб.6**

№	значення	Інтерпретація
8	2.449*	Каяття совісті , почуття провини
14	-2.295*	Схильність до відбитої агресії
22	2.228*	Фрустрація
24	2.293*	Ригідність
25	2.136	Навіювання

Примітка: 2.009 (**p**=0.05) 2.678 (**p**=0.01) 3.495 (**p**=0.001)

Підлітки 13- 15 років граючі в комп'ютерні ігри **відрізняються** від підлітків 16-17 років, що не **грають** у комп'ютерні ігри підвищеними каяттями **совісті**, почуттям провини, фрустрацією, ригідністю й навіюванням. Не граючі підлітки 16-17 років **більше** схильні до відбитої агресії.

Вірогідність виявлених **розходжень** у **вибірках 2 і 3** показана в **таблиці 7**.

Достовірні **розходження** в показника агресивності між **вибірками випробуваних 2 і 3** **таб. 7**

№	значення	Інтерпретація
1	-2.483*	Фізична агресія

23	-2.191*	Агресивність
----	---------	--------------

Примітка: 2.011(p=0.05) 2.682(p=0.01) 3.504 (p=0.001)

Підлітки 16-17 років граючі в комп'ютерні ігри відрізняються від підлітків 13-15 років, що не грають підвищеною фізичною агресією й агресивністю.

Вірогідність виявлених розходжень у вибірках 2 і 4 показана в таблиці 8.

Вірогідність розходження показників агресивності між вибірками випробуваних 2 і 4 таб. 8

№	значення	Інтерпретація
7	-2.494*	Вербальна агресія
18	-2.473*	Задоволення від агресії

Примітка: 2.006 (p=0.05) 2.672 (p=0.01) 3.483 (p=0.001)

Підлітки 16-17 років не граючі в комп'ютерні ігри відрізняються від підлітків 13-15 років, що також не грають в ігри підвищеною вербальною агресією й задоволенням від агресії.

Вірогідність виявлених розходжень у вибірках 3 і 4 показана в таблиці 9.

Достовірні розходження в параметрах агресивності між вибірками випробуваних

таб. 9

№	значення	Інтерпретація
7	-2.362*	Вербальна агресія

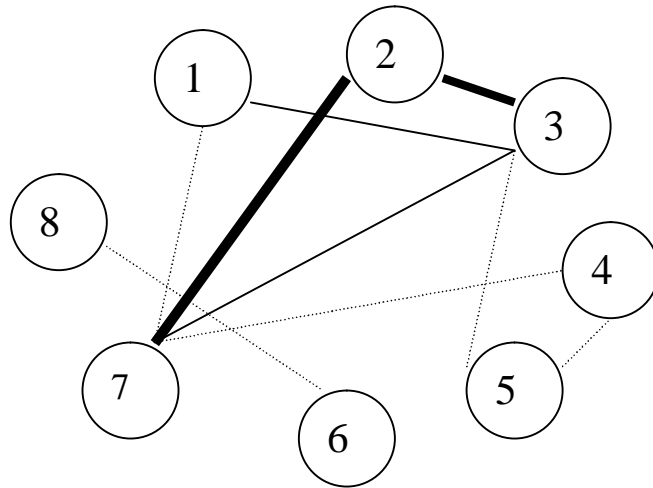
Примітка: 2.016 (p=0.05) 2.692 (p=0.01) 3.524
(p=0.001)

Підлітки 16-17 років, що не грають в комп'ютерні ігри відрізняються підвищеною вербальною агресією від підлітків граючих у комп'ютерні ігри.

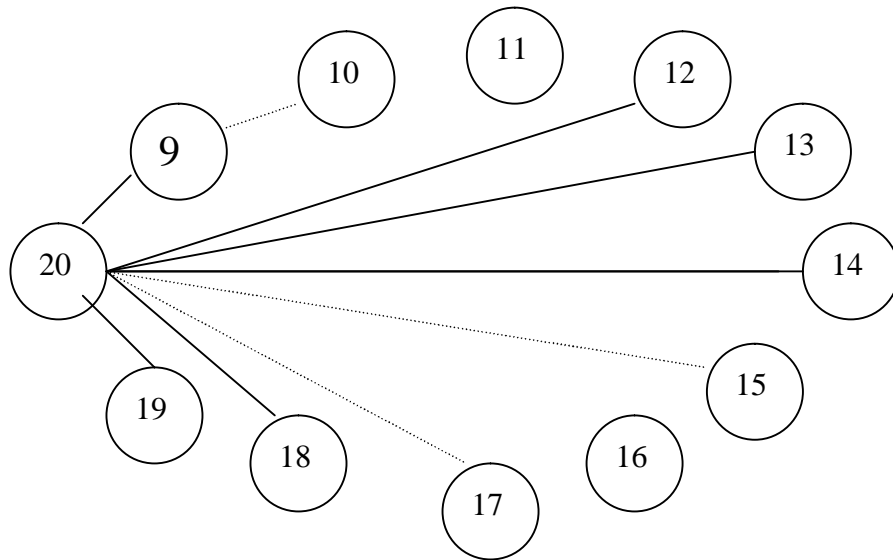
Таким чином, основні кількісні розходження виявлені в результаті дослідження стосуються фізичної агресії, вербальної агресії, каяття совісті й почуття провини, схильності заражатися агресією юрби, задоволення від агресії, фрустрації, ригідності, агресивності й сугестивності у вибірках 1, 2, 3, 4.

На наступному етапі обробки даних здійснювався кореляційний аналіз окремих методик, графічно представлений на малюнках: вибірка 1: малюнки 1,2,3; Вибірка 2: малюнки 4,5,6; вибірка 3: малюнки 7,8,9; вибірка 4: малюнки 10,11,12

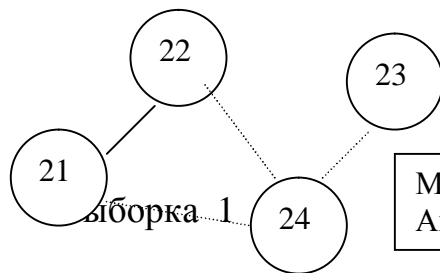
Вибірка 1

Мал.1. Опитувальник агресивності Басса-Пайпса

Мал.2 Опитувальник агресивности Бойко

Мал.3 Тест самооцінка психічних станів по Айзенку

Вибірка 1

Вибірка 1

Опитувальник агресивності Басса-Дарки

Непряма агресія(2) значно впливає на роздратування (3), тобто готовності до прояву при найменшому порушенні запальності, різкості, брутальності; так само вона впливає на вербальну агресію(7), тобто вираження негативних почуттів через форму (сварки), так і через зміст словесних відповідей (докори, погрози).

Роздратування(3) у меншому ступені впливає на фізичну агресію(1) і вербальну агресію(7).

Зовсім незначно фізична агресія(1) пов'язана з вербальною агресією(1), що так само впливає на негативізм(4), у свою чергу який впливає на образу(5). Роздратування (3) не зовсім пов'язане з образою(5), підозрілість(6) впливає на почуття провини, каяття совісті(8).

Жваво В.В. опитувальник «Я агресивний чи ні?»

Прояв агресії пов'язаний з незначним впливом спонтанності агресії(9), анонімною агресією(12), провокацією агресії в оточуючих(13), схильності до відбитої агресії(14), задоволенням від агресії(18) і розплатою за агресію(19).

Менш значимим на прояв агресії(20) впливає аутоагресія(15) і схильність заражатися агресією юрби(17).

Айзенк «Самооцінка психічних станів»

Тривожність (21) незначно впливає на фрустрацію(22), що менше пов'язане з ригідністю(24). На ригідність менше впливає тривожність(21) і агресивність(23).

Вибірка 2

«Опитувальник агресивності Басса-Дарки»

Фізична агресія (1) незначною мірою впливає на вербальну агресію(7), у свою чергу непрямая агресія(2) так само незначно пов'язана з роздратуванням(3).

Мало значимий зв'язок між роздратуванням(3) і вербальною агресією(7), між фізичною агресією(1) і каяттям совісті(8).

Жваво В.В. опитувальник «Я агресивний чи ні?»

На прояв агресії(20) значною мірою впливає провокація агресії в оточуючих(13), що сильно впливає на схильність до відбитої агресії(14), а та у свою чергу пов'язана із проявом агресії(20). Анонімна агресія(12) меншою мірою впливає на прояв агресії(20) Спонтанність агресії(9) не значна пов'язане з розплатою за агресію(19), менш значимий зв'язок із провокацією агресії в оточуючих(13) і схильністю до відбитої агресії(14).

Провокація агресії в оточуючих мало пов'язана з ритуалізацією агресії(16).

Нездатність гальмувати агресію(10) має малозначимий зв'язок зі схильністю заражатися агресією юрби(17).

При збільшенні невміння переключати агресію на діяльність або неживі об'єкти(11) зменшується ступінь задоволення від агресії (18).

Айзенк «Самооцінка психічних станів»

Тривожність (21) значно впливає на фрустрацію(22) і ригідність(24), які незначно пов'язані між собою.

Вибірка 3

Опитувальник агресивності Басса-Дарки

Фізична агресія(1) має значний зв'язок з вербальною агресією(7), що незначно пов'язана з негативізмом(4).

Образа(5) має незначний зв'язок з роздратуванням(3), менший зв'язок з підозрілістю(6) і каяттями совісті(8).

Жваво В.В опитувальник «Я агресивний чи ні?»

На прояв агресії (20) значно впливають: спонтанна агресія(9), анонімна агресія (12) і схильність заражатися агресією юрби(17).

У свою чергу простежується тісний зв'язок між анонімною агресією(12) і спонтанністю агресії(12) і схильністю заражатися агресією юрби(17).

Незначною мірою спонтанність агресії(9) впливає на ритуалізацію агресії(16), на схильність заражатися агресією юрби(17), які один з одним значно зв'язані.

При не значному зменшенні нездатності гальмувати агресію(10), підвищується невміння перемикаєти агресію на діяльність або неживі об'єкти(11). При зниженні переключати агресію на діяльність(11) підвищується анонімна агресія (12) і задоволення від агресії(18).

Анонімна агресія(12) має незначний зв'язок з ритуалізацією агресії(16), задоволенням від агресії(18), які мають один на одного незначний вплив.

Схильність заражатися агресією юрби(17) незначно впливає на задоволення від агресії(18), що так само впливає на прояв агресії(20). Провокація агресії в оточуючих(13) незначно впливає на прояв агресії(20).

Меншою мірою впливає спонтанність агресії(9) на: анонімну агресію(12), на задоволення від агресії(18), на провокацію агресії в оточуючих(13), які так само менше впливають один на одного. Нездатність гальмувати агресію(10) має мало значимий зв'язок із провокацією агресії в оточуючих(13), схильністю до відбитої агресії (14), схильністю заражатися агресією юрби(17) і при зниженні нездатності гальмувати агресію, підвищується аутоагресія(15). При зниженні схильності до відбитої агресії(14) менше підвищується аутоагресія(15). Менш значима провокація агресії в оточуючих(13) впливає на схильність заражатися агресією юрби(17) і на задоволення від агресії(18).

Айзенк «Самооцінка психічних станів»

Тривожність(21) значно впливає на фрустрацію(22).

Ригідність незначно впливає на агресивність(23).

На ригідність(24) меншою мірою впливають тривожність(21) і фрустрація(22).

Вибірка 4

«Опитувальник агресивності Басса-Дарки»

Негативізм(4) значно впливає на вербальну агресію(7), і незначно впливає на роздратування(3).

Фізична агресія(1) меншою мірою впливає на роздратування(3), негативізм(4) і вербальну агресію(7). Образа (5) менш впливає на каяття совісті, почуттям провини(8) і підозрілість(6).

Жваво В.В. **опитувальник** «Я агресивний чи ні?»

Значно більше на прояв агресії(20) впливають спонтанність агресії(9) і задоволення від агресії(18).

Незначно на прояв агресії(20) впливають анонімна агресія(12), аутоагресія(15), розплата за агресію(19).

Анонімна агресія(12) незначно впливає на спонтанність агресії (9).

Менш значимий зв'язок між спонтанністю агресії(9) і аутоагресією(15), ритуалізацією агресії(16), задоволенням від агресії(18) і розплатою за агресію(19).

На прояв агресії(20) менше впливає: нездатність гальмувати агресію(10), на яку так само впливає схильність заражатися агресією юрби(17); провокація агресії в оточуючих(13) і ритуалізація агресії(16). Схильність заражатися агресією юрби(17) меншою мірою впливає на анонімну агресію(12). При зниженні невміння переключати агресію на діяльність або неживі об'єкти(11), підвищується анонімна агресія(12). Провокація агресії в оточуючих(13) менше впливає на розплату за агресію (19).

Айзенк «Самооцінка психічних станів»

Тривожність(21) значно впливає на фрустрацію(22).

Агресивність (23) незначно впливає на ригідність(24)

При узагальненому кореляційному аналізі була виявлена безліч зв'язків між показниками різних методик. Тому подальший аналіз представлений тільки значимими зв'язками.

Вибірка 1

Кореляційний аналіз **вибірки 1** показав, що у підлітків 13-15 років, що грають у комп'ютерні ігри, агресивність **проявляється** в значній мірі (***) у непрямій агресії(2), що **зв'язана** зі спонтанністю агресії(9), і у вербальній агресії(7).

Підозрілість (6) впливає на **ритуалізацію** агресії(16) і на ригідність(24).

Роздратування(3) впливає на провокацію агресії в оточуючих(13) і на прояв агресії(20). Малюнок:13

Вибірка 2

Кореляційний аналіз **вибірки 2** показав, що **вираженням** агресивності(23) у підлітків 13-15 років, що не **грають** у комп'ютерні ігри є: фізична агресія(1), **роздратування**(3), вербальна агресія(7).

При зниженні непрямой агресії(2) підвищується невміння **переключати** агресію на діяльність або неживі об'єкти (11).Малюнок 14

Вибірка 3

Кореляційний аналіз **вибірки 3** показав, що у підлітків 16-17 років, що грають у комп'ютерні ігри агресивність (23) **проявляється** у провокації агресії в оточуючих(13) , у задоволенні від агресії(18), у нездатності гальмувати агресію(10), на яку впливає фізична агресія(1). При зниженні фізичної агресії, збільшується розплата за агресію(19). При зниженні непрямой агресії(2), підвищується невміння **переключати** агресію на

діяльність або неживі об'єкти(11). Каяття **совісті**, почуття провини(8) впливають на **аутоагресію**(15). Малюнок 15

Вибірка 4

Кореляційний аналіз **вибірки 4** показав, що **вираженням** агресивності(23) у підлітків 16-17 років, що не грають у комп'ютерні ігри є **непряма агресія**(2), провокація агресії в оточуючих(13) і ригідність(24).

Малюнок 16

Дисперсійний аналіз показав **розходження** за віковим критерієм, за критерієм гри в комп'ютерні ігри **показаний** у **таблиці** 10, 11.

Достовірні **розходження** за віковим критерієм

таблиця 10.

№	Значення	Інтерпретація
8	4.68	Каяття совісті , почуття провини
15	4.75	Аутоагресія

Примітка: 3.96 $p=0.05$ 6.96 $p=0.001$

Підлітки 13-15 **років** піддаються каяттями **совісті**, почуттям провини, тобто підлітки виражають стримуючий вплив почуття провини на прояви форм **поведінки**, які звичайно забороняються (нормами **суспільства**), ступінь переконаності підлітків у **тому**, що вони є поганими людьми, що **роблять** неправильні вчинки. І внаслідок **цього** підліток **направляє** агресивну **поведінку** на себе.

Достовірні **розходження** між граючими й не граючими підлітками таблиця 11

№	значення	Інтерпретація
1	4.50	Фізична агресія
17	4.84	Схильність заражатися агресією юрби
24	4.65	Ригідність
25	4.07	Навіювання

Примітка: 3.96 $p=0.05$ 6.96 $p=0.01$

Підлітки 13-15 років і 16-17 років, що грають в комп'ютерні ігри схильні до фізичної агресії, внаслідок якої вони розплачуються або здоров'ям, або особистим щастям, відносинами із близькими. Вони не здатні гальмувати агресію, що й впливає на агресивність. Підлітки можуть дозволити собі емоційні розрядки в оточенні, де їх не знають, де знижений соціальний контроль і мала ймовірність понести покарання. Вони схильні заражатися агресією юрби, підлітки дуже підозрілі, що у свою чергу впливає на ригідність. Проявляється підвищене навіювання, що також веде до агресивності, через фізичну агресію.

Дисперсійний аналіз показав спільне між вибірками, що представлено в таблиці 12.

Спільне між вибірками таблиця 12.

№	значення	Інтерпретація
7	4.13	Вербальна агресія

Примітка: 3.96 $p=0.05$ 6.96 $p=0.01$

Підлітки 13-15 років, що грають у комп'ютерні ігри відрізняються тим, що виражають агресивність через вербальну агресію.

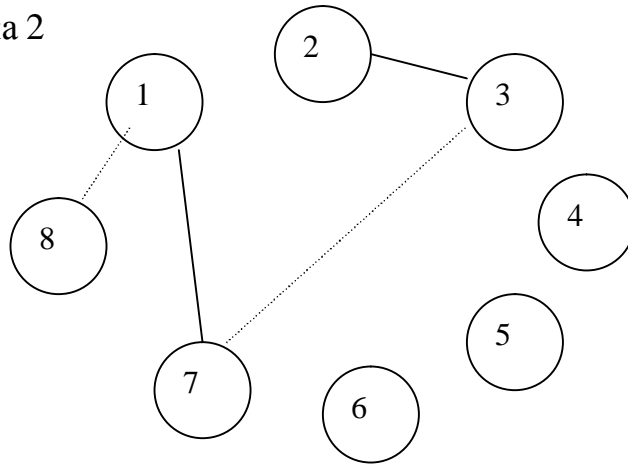
Висновок

- 1) Вивчення літератури, присвяченій впливу комп'ютерних ігор на агресивність підлітків дозволив зробити висновок про те, що ця тема досить не вивчена в останні роки. Дані наведені в дослідженнях різних авторів уже застаріли. Загальна комп'ютеризація «поглинула» величезну кількість підлітків, тому ситуація змінилася. Необхідні нові дослідження проблеми впливу комп'ютерних ігор на агресивність підлітків.
- 2). Дане дослідження підтверджує той факт, що комп'ютерні ігри є одним з фактором для підлітків, що впливають на агресивність. Комп'ютерні ігри агресивного змісту сприяють розвитку агресивних тенденцій особистості. Підлітки застосовують фізичну агресію, ригідні, схильні заражатися агресією юрби. Усе, що бачать на екрані монітора, тобто образ того, як необхідно поводитись, еталон переваги над іншими, вони виносять в «життя». Фантазії все більше й більше опановують людиною. Вираженням своєї агресивності підлітки бачать у вербальній агресії, тобто вираження негативних почуттів через сварки, докори, погрози. Людина при такій поведінці стає антисоціальною. Її поведінка не влаштовує суспільство. Підліток усе більше відсторонюється, «сам собі на умі», дозволяє дати розрядку своїм негативним емоціям в обстановці, де його переважно не знають і мала ймовірність зазнати кари. Отримані результати можуть бути використані в консультаційних цілях, виховних заходах.

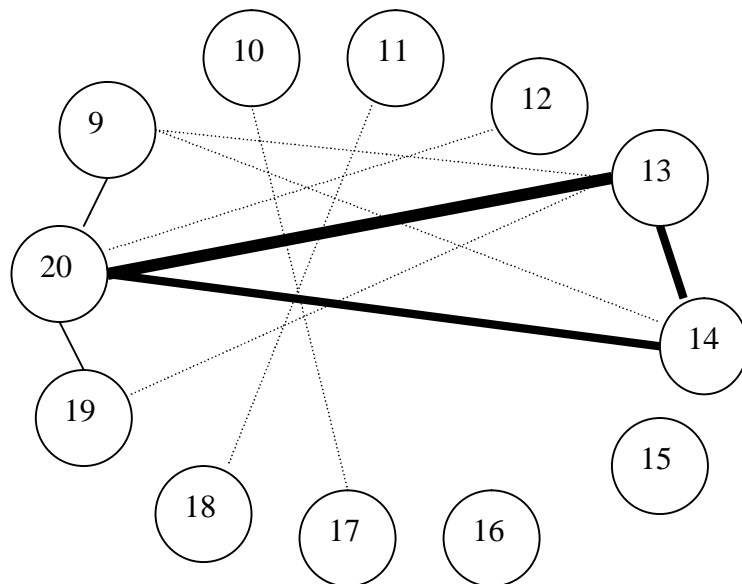
Література:

1. Бэррон Р. «Агрессия» 2000 г. Сб-П.
2. Бютнер К. «Жить с агрессивными детьми» 1991 г.
3. Бойко В.В. «Энергия эмоций в общении, взгляд на себя и других» 1996 г.
4. Выготский Л.С. Избранные сочинения.
5. Головин С.Ю. Словарь практического психолога 1997 г.
6. Додонов Б.И. потребности, отношения и направленность личности// Вопросы психологии 1973 г. №5
7. Завражин С.А. Агрессивные фантазии в детском и подростковом возрасте// Вопросы психологии 1993 г. №5
8. Ильин Е.П. «Мотивация и мотивы» 2000 г.
9. Лоренц К. Агрессия 1994 г.
10. - Реан А.А. Агрессия и агрессивность личности.
11. - Румянцева Т.Г. Понятие агрессивности в современной зарубежной психологии // Вопросы психологии 1991 г. №1
12. - Семенюк Л.М. «Психологические особенности агрессивного поведения подростков»
13. - Джуди Солпитер « Дети и компьютер» 1991 г.
14. - Столяренко Л.Д. «Основы психологии. Практикум» 2000
15. - Холлечер В. «Человек и агрессия»
16. - Шляхтина О.И. Взаимосвязь агрессивности с личностными особенностями и социальным статусом// Ананьевские чтения-97 тезисы научно-практической конференции Спб. 1997 г.
17. - Нравственность, агрессия, справедливость // вопросы психологии 1992 г. №1-2

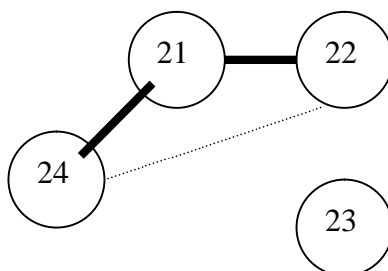
Вибірка 2

Мал.4 опитувальник агресивності Басса-Дарки

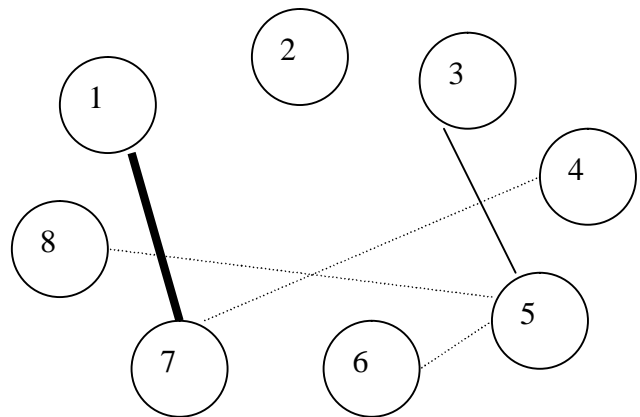

Мал. 5 опитувальник БойкоВ.В. «Я агресивний чи ні»

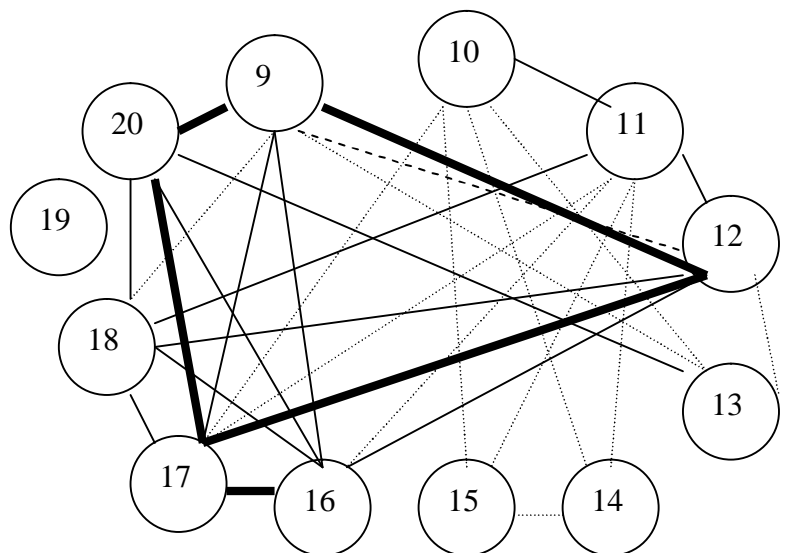

Мал. 6 Айзенк «Самооцінка психічних станів»

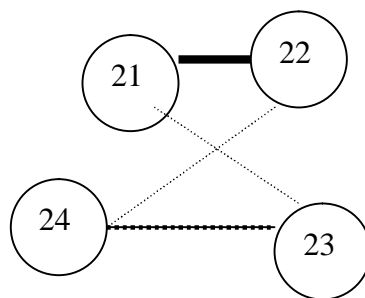
Вибірка 3

Мал.7 опитувальник агресивності Басса-Дарки

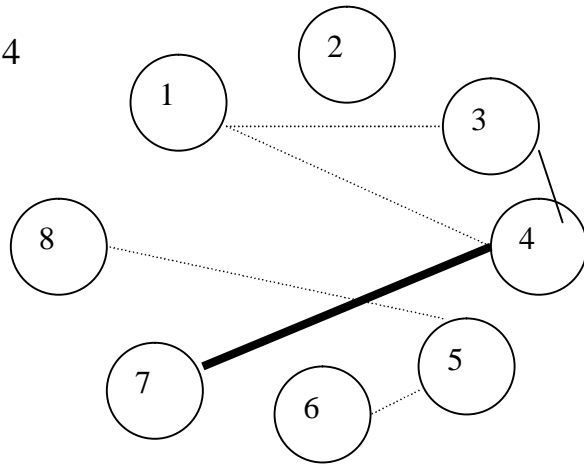

Мал.8 Бойко В.В. опитувальник «Я агресивний чи ні?»

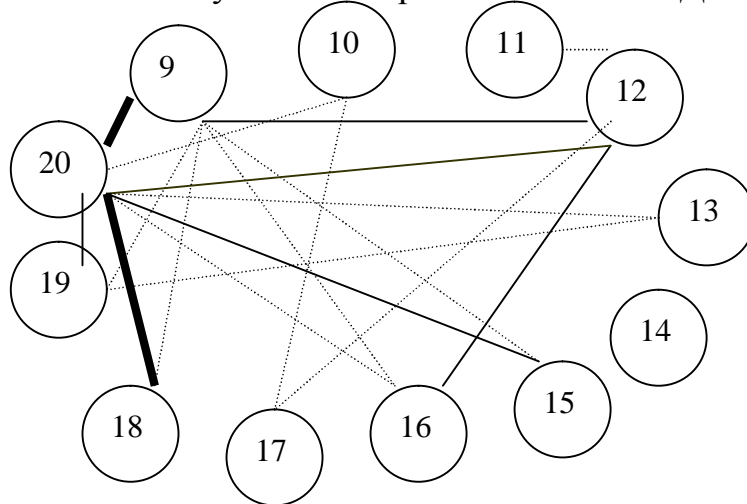

Мал.9 Айзенк «Самооцінка психічних станів»

Вибірка 4

Мал. 10 опитувальник агресивності Басса-Даки

Мал. 11 Бойко В.В. опитувальник «Я агресивний чи ні»

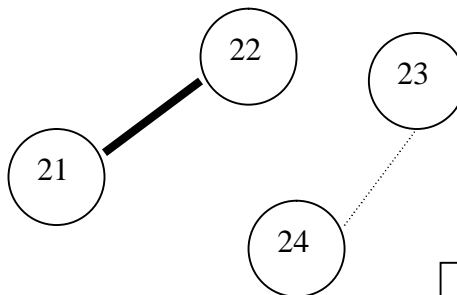
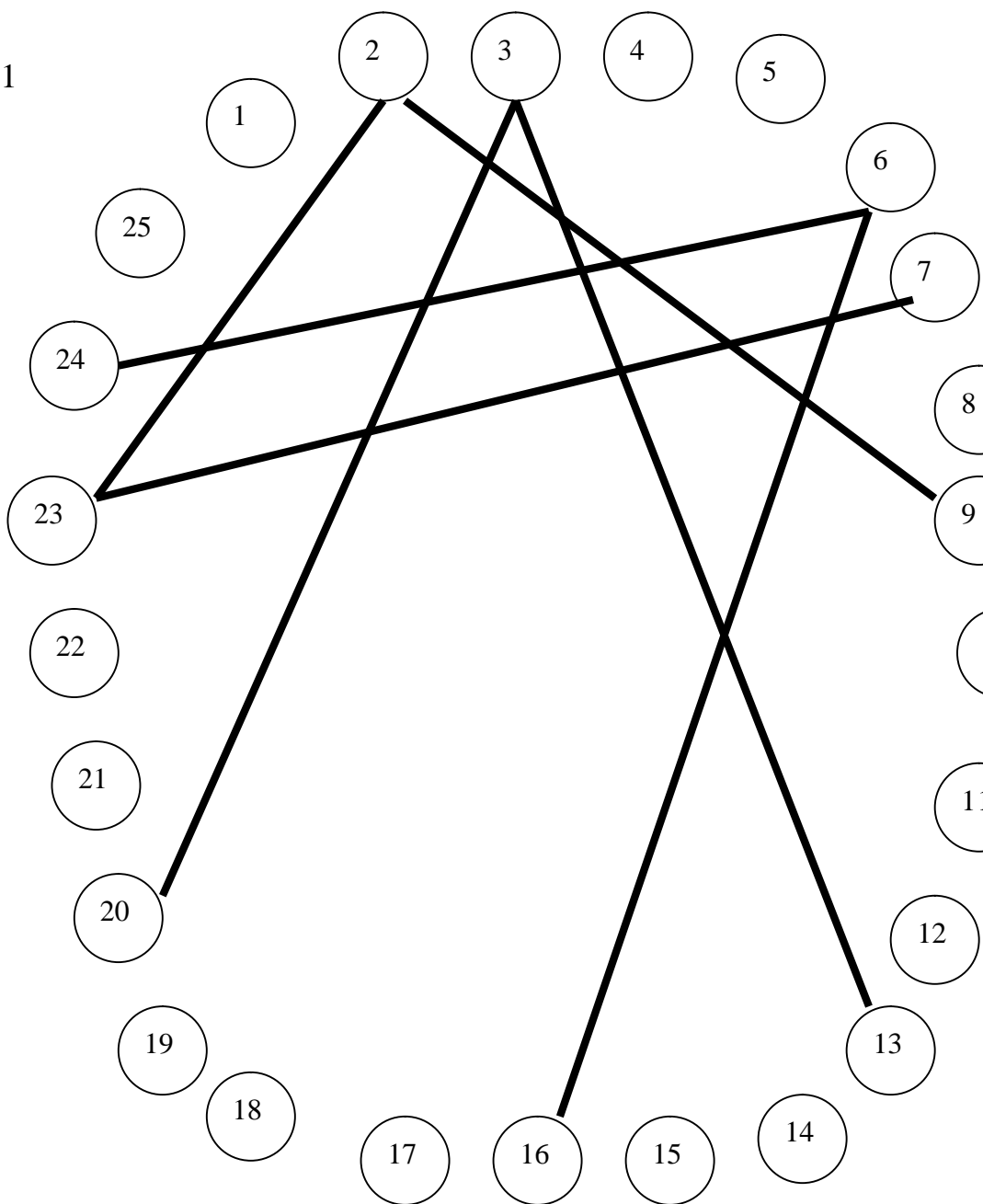

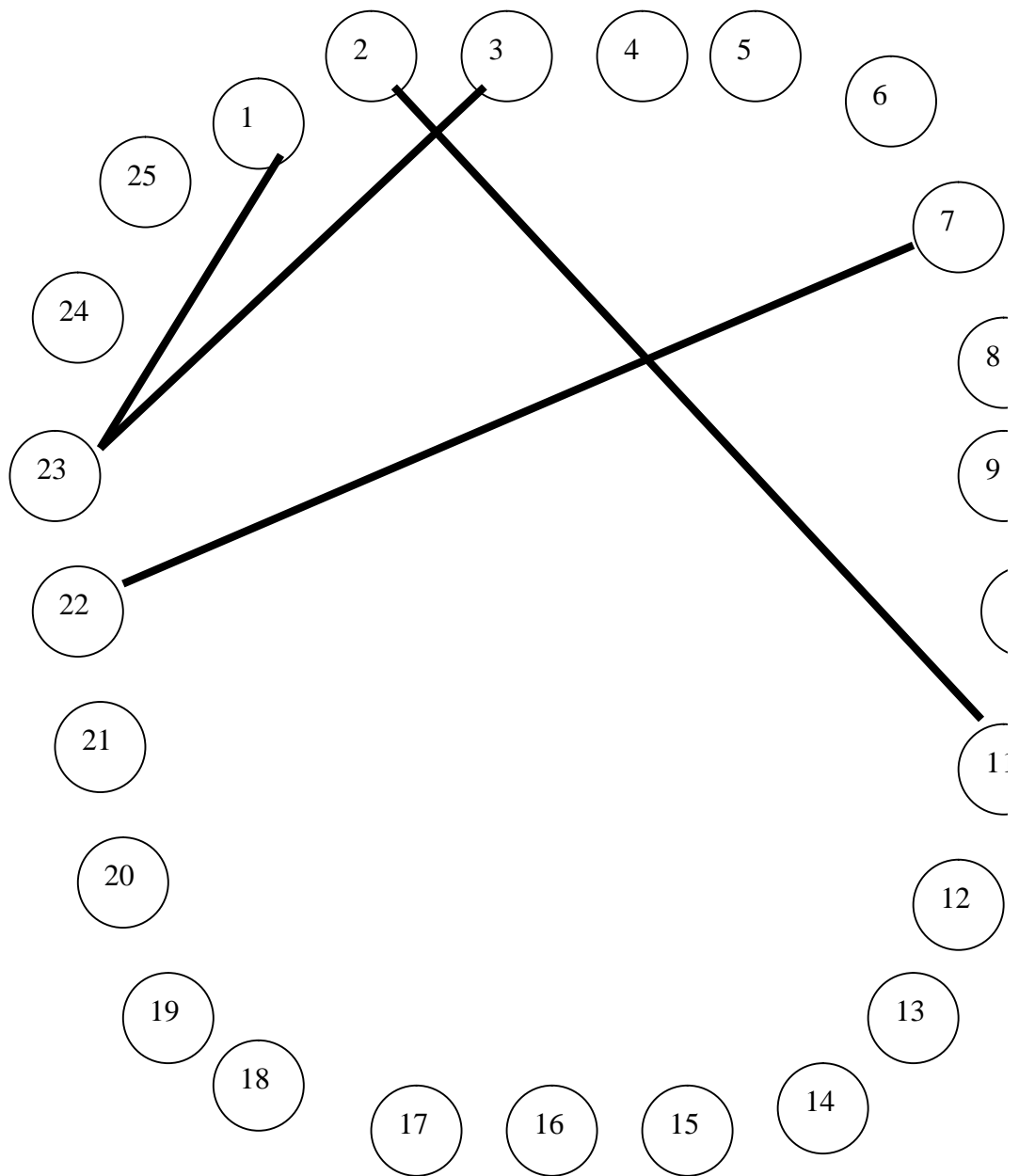
Рис 12. Айзенк «самооцінка психічних станів»

Вибірка 1

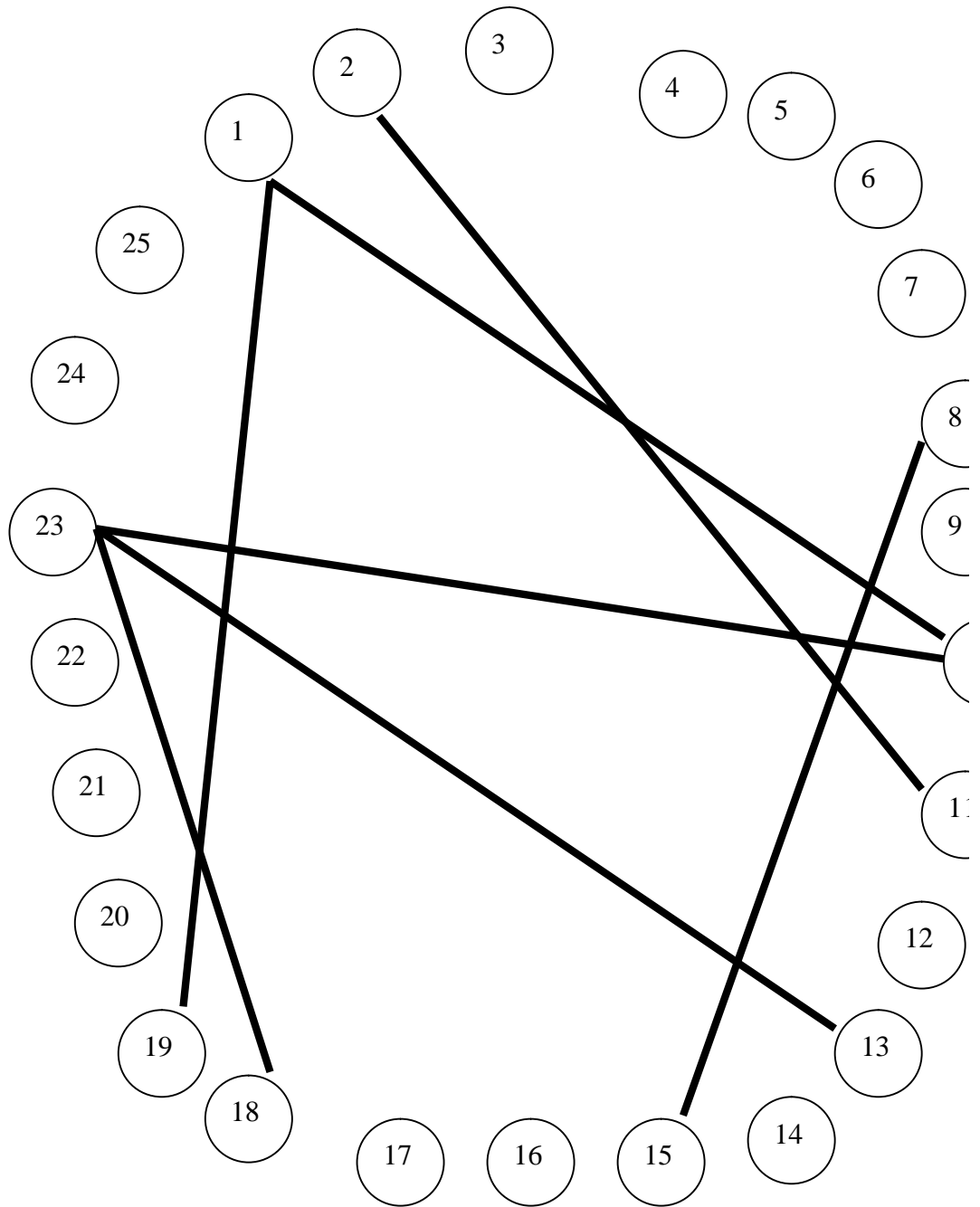

— ***

Вибірка 2

Вибірка 3

Вибірка 4

